

АУДИТ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

© Москаль Н. В., 2017

Розглянуто теоретичні аспекти аудиту системи економічної безпеки підприємства, зокрема, досліджено структуру системи економічної безпеки і визначено мету, предмет, об'єкти аудиту, розроблено критерії оцінки цієї системи та завдання аудиту. Метою аудиту системи економічної безпеки підприємства є висловлення незалежного судження аудитора стосовно адекватності цієї системи та ефективності її функціонування. Предметом такого аудиту є сукупність інформації про організацію системи економічної безпеки, її структуру, завдання, методику їх виконання, процес функціонування та результати, вплив цієї системи на рівень економічної безпеки підприємства. Критерії оцінки системи економічної безпеки підприємства доцільно поділити на дві групи: адекватність (комплексність, безперервність, компетентність) та ефективність (результативність, економічна доцільність, своєчасність).

Ключові слова: економічна безпека, аудит системи економічної безпеки, предмет аудиту, об'єкти аудиту, критерії оцінки системи економічної безпеки підприємства.

N. V. Moskal

Ivan Franko National University of Lviv

AUDIT OF ECONOMIC SECURITY SYSTEM OF ENTERPRISE

© Moskal N. V., 2017

The scientific article studied the theoretical aspects of the audit of economic security of enterprise. The level of economic security is an important indicator of the financial situation, stability, prospects of the company for its owners, staff and investors. Business entities are adopting a system of economic security to determine the level of economic security, to monitor its changes and create conditions for its improvement. Audit is an independent and competent control with which business entities can to verify the adequacy and effectiveness of economic security system.

Scientific article studies the structure of the system of economic security and defines the audit purpose, audit objects, the article develops the criteria for evaluation of this system and objectives of the audit. The purpose of auditing of economic security system, is to express an independent auditors judgment regarding the adequacy of this system and the efficiency of its operation. The subject of this auditing is a set of information about: the organization of economic security system, its structure, objectives, methods of implementation and results, impact of this system on the level of economic security. Objects of audit: the organizational support of the system of economic security, the functioning of this system, reports, recommendations and suggestions to enhance the level of economic security and the level of economic security for the period of the system activity. Criteria for evaluation of economic security system are divided into two groups: adequacy (comprehensiveness, continuity, competence) and performance (effectiveness, economic feasibility, timeliness). The proposed auditing objectives take into account the goal of audit, criteria for evaluation and objects of audit.

Key words: economic security, audit of economic security system, objects of auditing, criteria for evaluation of economic security of enterprise.

Постановка проблеми. Важливою ціллю управління суб'єктом господарювання є його економічна безпека у довгостроковому періоді. Досягнення цієї цілі можливе шляхом організації та

впровадження системи економічної безпеки. Така система притаманна для усіх суб'єктів господарювання, що функціонують стабільно та розвиваються. На великих і середніх підприємствах із сучасним менеджментом ця система може бути формалізованою, детально описаною у внутрішніх документах, з відпрацьованими процедурами, інтерпретацією та впровадженням їхніх результатів, на інших підприємствах система економічної безпеки може існувати у спрощеному вигляді, наприклад, як окремі внутрішні економічні показники, які систематично формуються, оцінюються та впливають на поточне і стратегічне управління.

Аудит системи економічної безпеки підприємства може забезпечити незалежну і об'єктивну оцінку її адекватності та ефективності для управлінського персоналу, власників, потенційних інвесторів. Такий аудит можемо зарахувати до завдань з надання впевненості, що не є аудитом чи оглядом історичної фінансової інформації, виконання яких регулюється Міжнародним стандартом завдань з надання впевненості 3000 [1]. Дослідження аудиту системи економічної безпеки підприємства є актуальним у контексті постійного розвитку теорії аудиту, наявності різноманітних підходів до його здійснення, та спрямування практики аудиторської діяльності до постійного вдосконалення його організації та методики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти організації системи економічної безпеки підприємства широко представлені у наукових працях таких авторів: Л. Абалкін, Д. Буркальцева, З. Варналій, О. Васильєв, Т. Васильців, В. Геєць, Б. Гунський, З. Живко, М. Зубко, К. Іванілов, Н. Карачина, І. Керницький, Г. Козаченко, Т. Кузенко, І. Кульчицький, Ю. Лисенко, О. Ляшенко, С. Міщенко, О. Мороз, О. Новікова, В. Ортинський, Т. Пожуєва, Р. Покотиленко, С. Реверчук, А. Руденський, О. Саєнко, Т. Соколенко, А. Шиян. Зокрема, у монографії О. Мороз, Н. Карачиної, А. Шиян детально описано концепцію економічної безпеки сучасного підприємства, подано авторську методику її оцінки [2]. У монографії за редакцією Т. Васильціва економічну безпеку розглянуто як систему, подано структурно-функціональні характеристики цієї системи, підходи до моделювання та оптимізації [3].

Відкритим залишається питання контролю за функціонуванням системи економічної безпеки підприємства. Зазвичай, оцінити якість її організації та дотримання регламентів діяльності керівництвом підприємства не здатне через свою суб'єктивність відносно цієї системи та відсутність достатнього досвіду в цьому питанні. Об'єктивною та компетентною особою щодо оцінки системи економічної безпеки підприємства може бути аудитор. Варто врахувати те, що основна частина інформаційного забезпечення системи економічної безпеки щодо внутрішнього середовища підприємства формується обліковим персоналом на основі інформації оперативного, бухгалтерського та фінансового обліку, яка є предметом аудиту. А опрацювання цієї інформації здійснюється з використанням методів економічного аналізу, які також є важливою складовою методології аудиту. Здійснення аудиту системи економічної безпеки підприємства вимагає теоретичного обґрунтування, розробки належного організаційного та методичного забезпечення. Цим питанням недостатньо уваги приділено у вітчизняних наукових дослідженнях.

Цілі статті. Вивчити структуру системи економічної безпеки підприємства і визначити об'єкти аудиту адекватності та ефективності її функціонування, сформулювати критерії оцінки цієї системи та завдання аудиту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна безпека підприємства – це стан захищеності, який забезпечує незалежність, стабільність, стійкість, здатність до розвитку та спроможність запобігати і підтримувати вплив зовнішніх і внутрішніх загроз в певних межах [2, с. 37]. Метою аудиту системи економічної безпеки підприємства, на нашу думку, є висловлення незалежного судження аудитора стосовно адекватності цієї системи та ефективності її функціонування. Предметом такого аудиту буде сукупність інформації про організацію системи економічної безпеки, її структуру, завдання, методику їх виконання, процес функціонування та результати, вплив цієї системи на рівень економічної безпеки підприємства. Для конкретизації предмету аудиту необхідно визначити його об'єкти.

У монографії Т. Г. Васильціва система економічної безпеки складається з таких елементів: мета, суб'єкти (власники, управління, персонал, інвестори), механізм забезпечення (функції, політика, методи, засоби управління, принципи, інструменти), об'єкти (фінансово-економічні показники, фінансові ресурси, персонал, інформація, техніка і технологія, активи та ресурси), операційні цілі [3, с. 41]. За функціональними економічна безпека охоплює безпеку виробництва, фінансову безпеку, ресурсну, силову, інформаційну, техніко-технологічну, юридичну, кадрову, соціальну та екологічну безпеку [4, с. 12]. Отже, вважаємо, що можна виділити такі групи об'єктів аудиту системи економічної безпеки підприємства: 1) організаційне забезпечення, яке би містило концепцію економічної безпеки, принципи її досягнення, функції, завдання, методи та процедури, вимоги до персоналу склад та розподіл обов'язків між персоналом, порядок забезпечення необхідними ресурсами; 2) порядок функціонування, який включає стратегічні та поточні плани діяльності, персонал служби економічної безпеки, його кваліфікація та якість виконання обов'язків, інформаційне та технічне забезпечення; 3) звіти, рекомендації та пропозиції щодо підвищення рівня економічної безпеки, попередження та подолання негативного впливу загроз; 4) рівень економічної безпеки підприємства, тобто певний показник стану економічної безпеки, який досягнуто як наслідок функціонування системи.

За результатами аудиту організаційного забезпечення системи економічної безпеки підприємства аудитор зможе оцінити, наскільки адекватно ця система організована, чи здатна така організація забезпечити ефективне виконання поставлених завдань. За результатами перевірки порядку функціонування системи економічної безпеки аудитор повинен оцінити якість планування та виконання процедур, відповідність персоналу, достатність та своєчасність інформаційного і технічного забезпечення. Найкраще охарактеризувати ефективність системи економічної безпеки може досягнутий рівень безпеки, який аудитор повинен дослідити та підтвердити або уточнити.

Щоб оцінити систему економічної безпеки підприємства, аудиторіві необхідно встановити критерії оцінки. Загальними критеріями, на нашу думку, мають бути адекватність та ефективність. Система економічної безпеки підприємства є адекватною, якщо її структура та механізм функціонування враховує особливості цього підприємства, такі як обсяги та види діяльності, потенційні загрози економічної безпеки, склад персоналу, технічні інформаційні та фінансові можливості забезпечення цієї системи. Під ефективністю системи економічної безпеки підприємства розуміємо її здатність досягати бажаного рівня економічної безпеки за допустимого розміру затрат на його досягнення. Ці критерії є загальними, тому потребують деталізації.

Т. Г. Васильців пропонує такі передумови ефективності системи економічної безпеки: наявність достатнього обсягу фінансових ресурсів для належного фінансового забезпечення заходів політики гарантування безпеки; наявність на підприємстві кваліфікованого персоналу, здатного реалізовувати політику гарантування безпеки за кожною зі складових її об'єктів; інформування персоналу підприємства про заходи гарантування безпеки; наявність технічних можливостей для забезпечення виконання заходів гарантування безпеки [3, с. 43]. М. І. Зубок розглядає принципи функціонування системи економічної безпеки: законність, цілеспрямованість, економічну доцільність, контроль, диверсифікацію, баланс інтересів [5, с. 14]. Т. О. Пожухова виділяє принцип комплексності (системності), пріоритету заходів попередження (вчасності), безперервності, законності, плановості, економічності, взаємодії, поєднання гласності та конфіденційності, компетентності [6, с. 246–247]. Ці принципи аудитор може використати для розробки критеріїв оцінки.

Загальний критерій адекватності деталізуємо критеріями, які описують організацію та функціонування системи економічної безпеки (перша група), а критерій ефективності – критеріями, що характеризують результати цієї системи – бажаний рівень економічної безпеки (друга група). До першої групи, на нашу думку, варто віднести комплексність, безперервність, компетентність.

Оцінка системи економічної безпеки підприємства за критерієм комплексності передбачає дослідження аудитором повноти охоплення усіх складових економічної безпеки та врахування їх зв'язків. Наприклад, тимчасова неплатоспроможність, яку можна віднести до сфери фінансової безпеки, може вплинути на своєчасність отримання виробничих запасів від постачальників, необхідних для забезпечення ритмічності виробництва та погіршити рівень виробничої безпеки.

Аудитор повинен з'ясувати, чи механізм забезпечення економічної безпеки передбачає моніторинг усіх важливих сфер діяльності та потенційних загроз.

Критерій безперервності передбачає постійне функціонування системи економічної безпеки з раціональним розподілом частоти повторення окремих процедур збору інформації, аналізу та контролю. Наприклад, оцінку фінансового стану покупця доцільно здійснювати, якщо вартість угоди з ним суттєво вплине на розмір доходів підприємства або є імовірність довготривалої співпраці, повторювати таку оцінку доцільно систематично на основі отриманої від покупця фінансової звітності (за підсумками кварталу чи року), контролювати своєчасність оплати покупцем зобов'язань доцільно відповідно до графіка граничних термінів розрахунків.

Оцінка аудитором компетентності працівників служби економічної безпеки підприємства передбачає перевірку відповідності їхніх знань, навиків, досвіду, професійних якостей та дотримання етичних норм.

До другої групи доцільно зарахувати результативність, економічну доцільність, своєчасність. Для оцінки аудитором результативності системи економічної безпеки підприємства необхідно порівняти бажаний та фактичний рівень економічної безпеки за період її функціонування. Аналізуючи причини відхилень, потрібно врахувати, що запланований рівень безпеки може бути занижений або завищений (недосяжний у цих умовах), фактичний рівень може бути оцінений суб'єктивно та не відповідати дійсності.

Критерій економічної доцільності вимагає враховувати розмір витрат на впровадження заходів підвищення економічної безпеки та шукати альтернативу високо затратним заходам. Відповідно до критерію своєчасності система економічної безпеки має бути спрямована на виявлення і передбачення можливих загроз та вчасно долати їхній негативний вплив.

На підставі запропонованих нами мети аудиту системи економічної безпеки підприємства та критеріїв оцінки її адекватності й ефективності доцільно виокремити завдання такого аудиту:

- перевірити адекватність плану заходів підтримання та зростання рівня безпеки за напрямками: безпека виробництва, фінансова безпека, ресурсна, силова, інформаційна, техніко-технологічна, юридична, кадрова, соціальна та екологічна безпека;
- оцінити ефективність виконання плану заходів підтримання та зростання рівня безпеки за вказаними напрямками;
- дослідити способи прогнозування та виявлення зовнішніх і внутрішніх загроз, перевірити адекватність їх оцінки системою економічної безпеки;
- перевірити кваліфікацію та досвід працівників підрозділу економічної безпеки підприємства, незалежність та об'єктивність їх суджень;
- оцінити адекватність організаційного забезпечення функціонування підрозділу економічної безпеки, представленого у загальній концепції, положенні про цей підрозділ, регламентах його роботи, посадових інструкціях його працівників;
- дослідити методичку та процедури, що застосовуються в процесі функціонування системи економічної безпеки, щодо їх доречності та новизни;
- проаналізувати фінансовий стан, ліквідність та платоспроможність підприємства, оцінити рівень його економічної безпеки за методикою, альтернативною до тої, що застосовується на підприємстві;
- перевірити збалансованість фінансових інтересів підприємства, окремих його підрозділів і персоналу;
- оцінити своєчасність розроблення, затвердження та впровадження заходів для подолання негативного впливу загроз;
- проаналізувати взаємодію підрозділу економічної безпеки з іншими підрозділами підприємства, систему контролю та стимулювання виконання цими підрозділами заходів підвищення рівня економічної безпеки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Рівень економічної безпеки є важливим показником, що характеризує фінансовий стан, стабільність, перспективи розвитку підприємства

для його власників, персоналу, інвесторів. Щоб визначити рівень економічної безпеки, здійснювати моніторинг його змін та створювати умови для його підвищення суб'єкти господарювання, запроваджують систему економічної безпеки. Підтвердити адекватність та ефективність цієї системи можна через проведення аудиту, який здатний забезпечити незалежну та компетентну оцінку. Для розробки теоретичного обґрунтування проведення аудиту системи економічної безпеки підприємства необхідно визначити мету аудиту, його предмет, об'єкти, критерії та завдання. Метою аудиту системи економічної безпеки підприємства, на нашу думку, є висловлення незалежного судження аудитора стосовно адекватності цієї системи та ефективності її функціонування. Предмет такого аудиту – сукупність інформації про організацію системи економічної безпеки, її структуру, завдання, методика їх виконання, процес функціонування та результати, вплив цієї системи на рівень економічної безпеки підприємства. До об'єктів аудиту доцільно віднести організаційне забезпечення діяльності системи економічної безпеки підприємства, порядок функціонування цієї системи, звіти, рекомендації та пропозиції щодо підвищення рівня економічної безпеки та рівень економічної безпеки підприємства. Критерії оцінки системи економічної безпеки підприємства доцільно поділити на дві групи: адекватність (комплексність, безперервність, компетентність) та ефективність (результативність, економічна доцільність, своєчасність). Запропоновані нами завдання аудиту враховують його мету, критерії оцінки та охоплюють об'єкти аудиту.

Порядок здійснення аудиту системи економічної безпеки підприємства, його процедури, методи, зміст типової робочої документації, варіанти формулювання судження аудитора потребують подальшого дослідження та наукового обґрунтування.

1. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. Ч. 2 / пер. з англ. / гол. редактор І. І. Нестеренко. – К.: Міжнародна федерація бухгалтерів; Аудиторська палата України, 2015. – С. 156–176. 2. Мороз О. В. Концепція економічної безпеки сучасного підприємства : [монографія] / О. В. Мороз, Н. П. Карачина, А. А. Шиян. – Вінниця : ВНТУ, 2010. – 259 с. 3. Васильців Т. Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення : [монографія] / Т. Г. Васильців, В. І. Волошин, О. Р. Бойкевич, В. В. Каркавчук, [за ред. Т. Г. Васильціва]. – Львів, 2012. – 386 с. 4. Жихор О. Б. Економічна безпека / О. Б. Жихор, Т. М. Куценко. – Харків : ХІБС УБС НБУ, 2013. – 144 с. 5. Зубок М. І. Економічна безпека суб'єктів підприємництва / М. І. Зубок, В. С. Рубцов, С. М. Яременко, В. Г. Гусаров. – К., 2012. – 226 с. 6. Пожуєва Т. О. Економічна безпека підприємства: категоріальний аналіз / Т. О. Пожуєва // Стратегія економічного розвитку України. – 2014. – № 35. – С. 242–249.